

ISSN 2224-025X

Н АУКОВІ
З АПІДСЬКІ

**Державного
природознавчого
музею**

Випуск 32 / 2016

УДК 57+58+591.5+502.7:069

Наукові записки Державного природознавчого музею. – Львів, 2016. – Вип. 32. – 246 с.

До 32-го випуску увійшли статті і короткі повідомлення з музеології, екології, зоології, ботаніки, палеонтології, ґрунтознавства, а також інформація про діяльність музею у поточному році і хроніка наукових музейних заходів.

Для екологів, зоологів, ботаніків, палеонтологів, працівників музеїв природничого профілю, заповідників, національних природних парків та інших природоохоронних установ.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Чернобай Ю.М. д-р біол. наук, проф. (*головний редактор*); Берко Й.М. д-р біол. наук, проф.; Бокотей А.А. канд. біол. наук, с.н.с.; Волгін С.О. д-р біол. наук, проф.; Дригант Д.М. д-р г.-м. наук, с.н.с.; Капрусь І.Я. д-р біол. наук, с.н.с.; Климишин О.С. д-р біол. наук, с.н.с. (*науковий редактор*); Малиновський А.К. д-р с.-г. наук; Орлов О.Л. канд. біол. наук (*відповідальний секретар*); Тасенкевич Л.О. д-р біол. наук, проф.; Третяк П.Р. д-р біол. наук, проф.; Царик Й.В. д-р біол. наук, проф.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Чернобай Ю.Н. (*главный редактор*), Берко И.Н., Бокотей А.А., Волгин С.А., Дрыгант Д.М., Капрусь И.Я., Климишин А.С. (*научный редактор*), Малиновский А.К., Орлов О.Л. (*ответственный секретарь*), Тасенкевич Л.А., Третяк П.Р., Царик И.В.

EDITORIAL BOARD

Chernobay Y.M. (*Editor-in-Chief*), Berko I.M., Bokotey A.A., Volgin S.O., Drygant D.M., Kaprus I.Y., Klymyshyn O.S. (*Scientific Editor*), Malynovsky A.K., Orlov O.L. (*Managing Editor*), Tassenkevich L.O., Tretjak P.R., Tsaryk I.V.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державного природознавчого музею*

ISSN 2224-025X

© Наукові записки ДПМ, 2016

Ювілейні дати

До 70-ліття від дня народження професора Ю.М. Чернобая

Юрію Миколайовичу Чернобаю, доктору біологічних наук, професору, багатолітньому директору Державного природознавчого музею НАН України виповнюється 70 років 6 червня 2016 року. Коло його наукових і громадських інтересів охоплює різні напрями сучасної екології, ґрунтознавства та природничої музеології. Він є дійсним членом (академіком) Лісівничої академії наук України, головою Ради природничої секції ICOM України – Українського національного комітету Міжнародної Ради Музеїв (UNESCO-ICOM), Українського товариства ґрунтознавців і агрохіміків, Наукового товариства імені Шевченка, головою і членом кількох спеціалізованих вчених рад по захисту кандидатських і докторських дисертацій,

науково-технічних рад природоохоронних установ, Центральної ради Українського ботанічного товариства, Координаційної ради з питань національної екомережі в Львівській області, головним редактором видань "Наукові записки Державного природознавчого музею", "Наукові колекції Державного природознавчого музею" та членом редколегії кількох наукових часописів.

Професор Ю.М. Чернобай народився у м. Оренбург (нині Російська Федерація). Середню школу закінчив на Кубані в 1964 р. Вищу освіту здобув у 1970 р. у Львівському національному університеті імені Івана Франка за спеціальністю "Біологія і хімія". У становленні майбутнього вченого важливу роль відіграв його батько, кандидат сільсько-господарських наук Микола Харитонович Чернобай, уродженець Кременеччини Тернопільської обл., який в останні роки свого життя працював старшим науковим співробітником НДІ землеробства і тваринництва в смт. Оброшино Львівської обл. Він був і залишається для нього прикладом для наслідування, який не тільки дав перші уроки дорослого життя, але й був основним порадником у наукових справах ювіляра.

Трудову діяльність Ю.М. Чернобай розпочав досить рано, в 1964 р. лаборантом-препаратором у Львівській зональній агрохімлабораторії. Після закінчення університету два роки працював інженером в НДІ землеробства й тваринництва західних районів УРСР. Однак, справжнє творче зростання розпочалося після його вступу в 1972 р. в аспірантуру Державного природознавчого музею АН УРСР, де під керівництвом д.б.н. М.А. Голубця (нині академіка НАН України) він визначив свою наукову спеціалізацію – дослідження процесів трансформації фітодетриту в природних екосистемах. Цією науковою проблематикою Ю.М. Чернобай цікавиться вже багато років поспіль, намагаючись пізнати різні аспекти складного природного явища – перетворень рослинних решток у процесах біотичного колообігу речовини

та енергії в наземних екосистемах. Цьому присвячено кандидатську (1978 р.) і докторську дисертації (1995 р.), а також численні публікації ювіляра.

Після аспірантури Ю.М. Чернобай обіймає різноманітні наукові та науково-організаційні посади в двох споріднених академічних установах м. Львова, які дозволили йому набратися досвіду вченого, педагога та наставника й передати його своїм молодшим колегам. Зокрема, з 1975 р. Ю.М. Чернобай працював у Львівському відділенні Інституту ботаніки АН УРСР на посадах інженера-еколога (1975–1978 рр.), молодшого наукового співробітника (1978–1980 рр.), старшого наукового співробітника та вченого секретаря (1980–1987 рр.). У 1987 р. його призначають на посаду директора Державного природознавчого музею НАН України, на якій він активно працює й донині.

Життєвий і професійний шлях ювіляра встелений не тільки радісними сімейними подіями та вагомими професійними здобутками, але й прийняттям складних управлінських і господарських рішень, рутинною працею із численними аспірантами та студентами, а також тривалою перебудовою світогляду академічного вченого на природничо-філософський світогляд вченого-музеолога. Однак, його завжди виділяли серед інших керівників професіоналізм, виваженість у прийнятті рішень, толерантність у стосунках із колегами та готовність прийти на допомогу друзям "по фаху" в складних життєвих ситуаціях. За час наукової й топменеджерської діяльності він сформував львівську школу екологів і ґрунтознавців музеологічного профілю, яка включає 11 кандидатів і 3 докторів наук. Йому вдалося підняти Державний природознавчий музей НАН України на найвищу сходинку в рейтингу наукових установ Відділення загальної біології НАН України, провести реконструкцію будівлі музею у складний для молодшої України час і відновити соціальні функції Природознавчого музею, як науково-освітньої установи. Це далеко не всі достойні заслуги Ю.М. Чернобая, як науковця і керівника. Однак, найкраще ювіляра можуть характеризувати теплі слова його учнів і послідовників у спогадах про спільні зустрічі. Ось деякі з них:

"Наставник – це людина, яка не вчить, а спрямовує, допомагає обрати вірний шлях. І таким наставником для мене, з перших хвилин нашої зустрічі, став Юрій Миколайович. Я прийшла до музею переповнена сумнівами, не маючи жодного наукового доробку, лише велике бажання проводити наукові дослідження. Юрій Миколайович уважно мене вислухав і промовив: "Добре, давай спробуємо!". Такий вияв довіри, від, на той час, не знайомої мені людини, всилив віру у власні сили і вийшовши з кімнати, я вже точно знала, якого результату прагну. Кажуть, випадкових зустрічей у нашому житті не буває і тепер я точно знаю, що ця зустріч для мене була знаковою" – *О.Б. Вовк*.

"За роки співпраці я маю щастя багато і подовгу спілкуватись з Юрієм Миколайовичем. Він завжди відчуває настрій співбесідника і знаходить можливість сказати саме ТЕ слово у саме ТОЙ час, коли воно буде почуто і сприйнято. Так, одного разу, в момент "творчої кризи" дав мені пораду, якою я користуюсь і донині. Це було під час завершення роботи над рукописом дисертації, коли натхнення покидає, а на все вже написане дивись більш ніж критично. Юрій Миколайович, запаливши люльку, спокійно, але впевнено застеріг, що яким би не було бажання все кинути, у жодному разі не можна цього робити. Нема наснаги писати науковий текст одного розділу, берись за інший, не можеш писати – формуй таблиці, або малюй діаграми, бракує концентрації, щоб працювати з цифрами – складай список

літератури, якщо і це не робиться відцентровою слова на титульній сторінці і в змісті дисертації, але щодня маєш написати одну сторінку своєї дисертації, байдуже яку. Головне ніколи не зупинятись, а тоді, коли натхнення повернеться, доробиш решту. І це спрацювало тоді і працює завжди – головне не зупинятись!!!" – *О.Б. Вовк*.

"Лише однокурсники і близькі колеги Юрія Миколайовича знають, що в молоді роки в нього був гарний баритон і він із задоволенням брав участь у студентській художній самодіяльності, виступаючи на університетських вечорах і концертах у підшефному карпатському Турківському районі Львівщини. Крім сольних виступів, у нього добре склався і дует з однокурсницею Галиною Кас'яненко – майбутньою дружиною і матір'ю їхніх дітей Андрія і Анни, яка також непогано співала.

Цікавим був і сам склад "джазового оркестру", що супроводжував естрадні виступи Ю.М. Чернобая. Ударні інструменти – Георгій Василюк, майбутній директор Долинської гімназії №1, що на Івано-Франківщині; труба-корнет – Любомир Держипільський, майбутній кандидат біологічних наук, заст. директора з наукової роботи НПП "Гуцульщина"; акордеон – Олександр Климишин, у майбутньому доктор біологічних наук, заст. директора з наукової роботи ДПМ НАН України; контрабас – Андрій Сибірний, майбутній академік НАН України, директор Інституту біології клітини НАН України.

Інколи й нині під час неформальних зустрічей на наукових конференціях або в експедиційних польових умовах можна почути у виконанні ювіляра яскраві гуцульські коломийки та популярні народні пісні, які довгий час лунали на біологічних стаціонарах Львівського відділення Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного на полонині Пожижевській в Чорногорі, в Микуличині та Гологорах" – *О.С. Климишин*.

"Пригадую, як наприкінці 80-х років я довго писав свою першу наукову статтю про угруповання колембол чорновільхового лісу Природного заповідника "Розточчя" і мені тоді здавалося, що вона була написана бездоганно. Хотів похвалитися першим своїм науковим результатом із недавно призначеним на посаду директора музею Юрієм Миколайовичем Чернобаєм і почути його схвальну оцінку. Він обіцяв переглянути її за декілька днів і сказати свою думку. Однак, коли в призначений час я прийшов до нього і побачив рясно покреслений рукопис своєї статті, мені стало соромно, що я так погано справився із цією роботою. Аналізуючи мою першу наукову працю, він неодноразово повторював "Я б порадив написати так, а не так ...; Краще сформулювати речення так, а не так ...; Тут написано не зрозуміло...". Я навіть трохи образився на Юрія Миколайовича за його, як мені здавалося тоді, надмірну критичність. Згодом я зрозумів, що зауваження до моєї статті були справедливі й допомогли зробити її кращою. Потім я ще багато разів звертався за науковими порадами до Юрія Миколайовича і завжди отримував виважену і мудру відповідь. Однак, досвід першого спілкування з ювіляром залишився у пам'яті на все життя. Він був дуже важливим, бо дозволив мені вимогливіше ставитися до себе й до аналізу власних наукових результатів" – *І.Я. Канпусь*.

"Затишний кабінет, м'які фортелі, приємний запах кави і тютюнового диму, неспішна розмірена розмова про особливості процесів трансформації органічної речовини в ґрунтах Карпат та Передкарпаття – такі спогади виринають з пам'яті про першу зустріч з моїм вчителем і наставником Юрієм Миколайовичем Чернобаєм. І хоча в подальшому ми дуже тісно спілкувались, неодноразово їздили на конференції, в експедиції та відрядження, проте ця перша зустріч запам'яталася найбільше. Я ще

зовсім молодий випускник університету, який звик дивитися на професорів, як на щось недосяжне, вмить потрапив у дружню демократичну атмосферу академічного спілкування, де професор не вказує, а радить та з батьківською турботою спрямовує та надихає на наукові звершення" – *О.Л. Орлов*.

"Початок нової справи – подія відповідальна та хвилююча. Я не потрапив випадково на першу розмову до Юрія Миколайовича як вступник до аспірантури Державного природознавчого музею НАН України. Я навіть не був її ініціатором. Мене, свіжоспеченого випускника Львівського національного університету до Юрія Миколайовича привели. Я мало уявляв собі, що таке аспірантура, планований науковий процес, а головне, що справді представляє собою співпраця керівника і аспіранта. Потім були три роки в аспірантурі музею, сповнені роботи, вдалих і невдалих починань, перших скромних успіхів та, як мені тоді здавалось, повних провалів. Лише Юрій Миколайович на усі ці "американські гірки" молодого науковця реагував із незмінним спокоєм, діловою прагматичністю, а інколи і з гумором, коментуючи перебіг роботи над дисертацією.

День захисту, як один з ключових днів у житті, запам'ятовується в деталях. Поруч був Юрій Миколайович. Коли усі ці, здавалось безкінечні дисертаційні процедури були закінчені, і я ще не зовсім усвідомлено чув "припис" Ради про успішний захист, до мене підійшов він, мій керівник, і щиро, міцно-міцно потиснувши руку, обняв за плечі. Саме цей момент і став для мене теплим, людяним і світлим спогадом про завершення аспірантського марафону!" – *Р.Й. Годунько*.

"В один із вересневих приїздів нашого польського колеги др. Броніслава Щенсни на початку 2000-х, Юрій Миколайович зголосився взяти участь у польовому виїзді в Карпати. Шлях ми розпочали з самого ранку у Львові, та повільно просуваючись у верх течії р. Латориця і збираючи проби, рухались до Осмолоди. Час промайнув швидко, наближався глибокий вечір. Давала знати про себе втома... і голод. Нарешті фари автомобіля підсвітили контури Бистрецького лісництва, а в голові крутилось песимістичне усвідомлення того, що слід ще перезалити фіксатором проби, просушити намочені під час збору матеріалу речі, і просто якось облаштуватись. Вечеря обіцяла бути пізньою, і більш ніж скромною. На щось інше годі було сподіватись. Юрій Миколайович швидко оцінив ситуацію і взяв керівництво у свої руки. Ми з др. Б. Щенсни покірно виконували ці короткі, чіткі і майже військові накази. За якусь годину, на нашому столі парувала навариста і смачна перша страва, яка не піддається науковій класифікації, бо була результатом вдалого поєднання овочевого супу, борщу і бограча. У дружній розмові й жартах вечеря перетворилася на маленьке свято. Спасибі Вам, Юрію Миколайовичу, за це!" – *Р.Й. Годунько*.

З нагоди достойно набутого ювілею зичимо Вам, дорогий Юрію Миколайовичу, міцного здоров'я, творчого довголіття, невичерпної бадьорості, добробуту і затишку в родині та многая і благая літа на радість близьким і друзям та на користь і славу рідного Музею та неньки України!

Колеги і друзі ювіляра

Національна академія наук України
Державний природознавчий музей

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Випуск 32

Научные записки Государственного природоведческого музея
Proceedings of the State Natural History Museum

Українською, російською та англійською мовами

Головний редактор Ю.М. Чернобай

Комп'ютерний дизайн і верстка О.С. Климишин, Т.М. Щербаченко

Технічний редактор О.С. Климишин

Адреса редакції:
79008 Львів, вул. Театральна, 18
Державний природознавчий музей НАН України
телефон / факс: (032) 235-69-17
e-mail: editorship@smnh.org
[http:// science.smnh.org](http://science.smnh.org)

Формат 70x100/16. Обл.-вид. арк. 19,8. Наклад 150 прим.

Виготовлення оригінал-макету і друк здійснено в Лабораторії природничої музеології Державного природознавчого музею НАН України